

УДК 159.947.35

DOI: 10.31499/2617-2100.7.2021.234568.

Світлана Юріївна Діхтяренко,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна
ORCID: 0000-0003-4506-1221
s.y.dikhtiarenko@udpu.edu.ua

Олена Михайлівна Столярова,
викладач кафедри психології,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна
ORCID: 0000-003-4320-7370
alllenast@gmail.com

РОЗВИТОК ТА ВИХОВАННЯ ВОЛІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто питання психологічних особливостей вольових якостей у молодших школярів. З'ясовано, що потреба всебічного вивчення волі саме на цьому віковому етапі виявляється у тому, що основна частина психічних процесів та основних новоутворень даного вікового періоду пов'язані зі зміною діяльності та соціального оточення дитини. Виховання необхідних вольових якостей є складовою частиною виховання особистості в цілому. У статті розглядаються теоретичні засади вивчення проблеми волі у дітей молодшого шкільного віку. Доведено, що вивчення та дослідження вольових процесів у молодшому шкільному віці дозволяє розкрити механізми активної свідомості, яка спрямована на взаємодію особистості із зовнішнім світом та саморегуляцію своєї поведінки у ньому.

Мета даної статті теоретичний опис критеріїв за якими оцінюється розвиток вольової сфери у молодших школярів. Розгляд умов що сприяють формуванню вольової сфери у даній категорії дітей. Подана інформація буде корисною для використання у практичній діяльності шкільним психологам, вчителям початкових класів, спортивним наставникам, батькам.

Ключові слова: воля, вольова регуляція, молодший шкільний вік, слабовілля, психічне явище.

Svitlana Dikhtiarenko
PhD of Psychological,
Associate Professor
of Psychology chair,
Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University,
Uman, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4506-1221
s.y.dikhtiarenko@udpu.edu.ua

Olena Stoliarova
teacher of Psychology Chair,
Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University,
Uman, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4320-7370
alllenast@gmail.com

DEVELOPMENT AND EDUCATION OF WILL IN JUNIOR SCHOOLCHILDREN

The article considers the issue of psychological features of volitional qualities in junior school children . The need for a comprehensive study of the will at this age is manifested in the fact that the bulk of mental processes and major development milestones of this age period are associated with the development of volitional qualities of the individual. The education of the necessary volitional qualities is an integral part of the education of the individual as a whole. The article considers the theoretical principles of studying the problem of freedom in children of primary school age. The study and research of volitional processes in primary school age allows to reveal the mechanisms of active consciousness, which is aimed at the interaction of the individual with the outside world and self-regulation of their behavior in it.

The human will is manifested in overcoming not only external difficulties that are characteristic of various activities, but also internal, generated, for example, desires that contradict the task, fatigue, and so on. Overcoming internal difficulties requires awareness of the need to perform a task and self-control.

The success of a volitional act depends on the volitional qualities of man, depth of awareness of the task, interest, as well as from knowledge, skills and skills to act, without which the successful achievement of the goal is impossible. Skill, habitual actions make volitional actions clearer and more organized, promote rapid and successful implementation.

The purpose of this article is to theoretically cover the criteria of volitional development and general conditions and ways of forming volitional qualities of junior schoolchildren, which can be used by school psychologists, primary school teachers, sports mentors, parents to develop developmental activities with children to form their volitional qualities.

Keywords: will, volitional regulation, primary school age, weakness of will, mental phenomenon.

Виховання вольових якостей є складовою частиною виховання особистості, що діє на основі свідомих спонукань. Зацікавленість суспільства в розробці науково обгрунтованої системи формування особистості, що володіє в тому числі і необхідними вольовими якостями, потребує поглиблення дослідження теоретичних і методичних проблем волі. Проблема волі має не тільки психологічні, але й філософські і правові аспекти. Характерно, що проблема волі і на сьогодні залишається предметом аналізу філософів, юристів, фізіологів, психологів.

Дослідження волі мають давню історію. Ще в середині XVII століття, Декарт ввів поняття про рефлекс, діяльність людини розглядалася як механізм, який приводиться в рух вищою духовною силою. У кінці XIX і на початку XX століть З. Фрейд намагався пояснити активність діяльності особистості, виходячи з внутрішньо прагматичних сил організму, які не мали нічого спільного з навколишнім світом [14]. Велику роль у розвитку матеріалістичної психології, а також в дослідженнях і поясненні волі людини, зробив І. М. Сеченов. Його дослідження на протязі багатьох років є основою для розуміння детермінації, проявлення і функції волі. Тут можна відмітити, що розглядаючи психічний розвиток людини, він приходив до висновку, що з роками дії людини звільняються від безпосередніх впливів матеріального середовища. І на характер руху починають справляти вплив не тільки чуттєві спонукання, але й думка і моральне почуття. Завдяки чому дія набуває смисл і стає вчинком [9].

На протязі багатьох років провідні положення у вивченні волі належали В. І. Селіванову. Розкриваючи психологію, В. І. Селіванов пише, що свідомість людини являє собою єдину систему процесів, станів і властивостей. Така побудова, на його думку, більш правильно відображає структуру психіки і орієнтує дослідника і вихователя на те, щоб вони не забували важливих функцій людини, пов'язаних із волею. Зокрема, встановлено, що регулятором глибини емоцій, їх впливу на поведінку служать не самі по собі фізіологічні реакції, а вольові, мотиваційні та інші властивості особистості [8, с. 109]. З його концепцій зрозуміло, що емоції, мислення і воля займають один рівень по своїй складності в структурі особистості. В. І. Селіванов у число функцій волі

справедливо включає регуляцію емоцій, створення емоційної стійкості, що забезпечує безпосередню успішність діяльності [8, с. 17].

А. Ц. Пуні у понятті про волю виділяє такі компоненти: інтелектуальний, емоційний та операційний. Адже на цілісне проявлення особистості, на її вольову активність впливають не тільки моральна і інтелектуальна основи але й властивості нервових процесів, які мали і мають фізичні і психічні травми, минулий досвід, стан організму [6].

Розуміння природи волі людини поступово збагачувалася в процесі накопичення знань і пов'язувалося з розкриттям сутності свідомості людини. Чому саме дослідження вольових процесів у молодшому шкільному віці постає, як значуща проблема. У сучасній практиці дослідження волі здебільшого охоплює підлітковий та ранній юнацький вік (К. І. Вересоцька, М. В. Лапін). Однак для розуміння походження та виникнення вольових явищ потрібно активізувати дослідження на більш ранніх етапах розвитку індивіда.

Нарікання на слабівілля можна почути і відносно дітей, і відносно дорослих. І це не випадково. Воля – це складна властивість, формування її залежить від інтелектуального, ідейного, морального розвитку людини, від становлення її особистості. На різних вікових етапах причини і форми слабівілля неоднакові. Різняться вони й у кожній окремій людині. Та при всій різноманітності ці недоліки об'єднує те, що всі вони виявляються у людини по відношенню до оточення і самої себе [2]. В теорії М. Я. Басова увага спрямована на просту і складну форми регуляції поведінки. При простій формі регуляції поведінки дії направлені прямолінійно, де кожна подальша дія визначається попередньою і пов'язана з нею так чи інакше за змістом [1, с. 58]. Складна регуляція на думку М. Я. Басова це і є воля. Вчений описав психічний механізм, через який індивід регулює свої психічні функції, планує їх відповідно до мети і цілей поставленого завдання [1].

Як відомо, воля проявляється у вмінні здійснювати дії чи стримувати їх, долаючи зовнішні чи внутрішні перешкоди. В. Калінін відмічає, що у виявленні вольових якостей людина показує свій емоційний та інтелектуальний розвиток. В них знаходять віддзеркалення єдність регуляції і предметного змісту діяльності [4, с. 181].

У молодшому шкільному віці у вольових вчинках велику роль відіграють почуття, які часто стають мотивами до дій. Розвиток вольової сфери і розвиток емоційної сфери на цьому віковому етапі відбуваються у постійній взаємодії. В одних випадках почуття сприяють розвитку моральних якостей в інших випадках ні. Взаємопов'язаність цих процесів та їх вплив на контроль дитини за своїми почуттями в процесі будь-якої діяльності називають емоційно вольовою регуляцією [5].

Вступ до школи показує новий етап у розвитку вольової сфери. У цьому віці на дитину діє велика кількість різноманітних подразників. У процесі навчальної діяльності учень повинен вміти зосередитися і осмислено вибрати головне, суттєве для своєї діяльності. Нова провідна діяльність, певна соціальна ситуація впливають на формування вольових якостей особистості молодшого школяра. Саме в умовах цієї діяльності учні виконують не тільки те чого вони хочуть, а й те що від них вимагають. Навчальна діяльність, по-перше, вимагає від молодшого школяра робити зусилля під час виконання завдань, проявляти посидючість, увагу, свідомо запам'ятовувати потрібний, часом важкий і мало цікавий матеріал, неодмінно завершувати роботу, доводячи її до кінця. По-друге, навчальна діяльність, вимагає від школяра вміння керувати своїми діями та вчинками, він повинен робити те, що від нього вимагають, а це не завжди збігається з тим, чого хоче він. Дитина повинна вміти відмовитися від цікавої для неї гри, прогулянки, телепередачі заради навчальних обов'язків.

Доступність та зрозумілість мети теж важливий етап при формуванні волі. Діяльність, спрямована на вирішення доступних для учня задач, набуває цілеспрямованість. Виконане завдання, створюючи об'єктивну можливість успіху, примушує дитину мобілізувати сили, прикласти вольові зусилля для досягнення мети, проявити організованість, терпіння, наполегливість. Для дитини молодшого шкільного віку виконання поставленого завдання часто визначається не тільки тим, в якій мірі вона володіє засобами для виконання цього завдання, але й тим, наскільки їй видна мета. Тому дитині не байдуже, де початок і кінець завдання. Зрозумілість мети забезпечує таке бачення обсягу завдань, що дає можливість усвідомити весь шлях до виконання цілі. Виокремлення певних етапів на цьому шляху і чітке виконання кроків до рішення завдань є необхідними умовами надання діяльності школяра цілеспрямованості. І навпаки, невиразність меж бачення мети, незрозумілість завдання стає перешкодою для його вирішення. Значення має також зміст мети. Якщо поставлена мета має велику суспільну значимість і людина усвідомлює це вона здатна до подолання багатьох труднощів. Чітка мета народжує в людині незвичайну енергію, наполегливість і мужність.

З точки зору вольової регуляції поведінки і діяльності молодшого школяра важливо, щоб завдання були оптимальної складності. Це забезпечує переживання успіху спочатку, робить тим самим мету більш доступною, що в свою чергу, активізує подальше вольове зусилля. Дуже складні завдання можуть викликати негативні переживання в молодшого школяра, відмову від зусиль. Легкі завдання також не сприяють розвитку волі, так як молодший школяр звикає працювати без особливих зусиль [2].

Необхідність змусити себе трудитись, долати перешкоди, доводити розпочате до кінця, виконувати обов'язки – це і є вольовим зусиллям для молодшого школяра. При зустрічі з перешкодою важливо у першу чергу налаштуватись на мобілізацію зусиль, а не на відступ. Уявлення привабливої мети або позитивних наслідків її досягнення підтримує сили, потрібні для завершального етапу [5, 10].

Вирішальне значення у вихованні волі дитини має керівництво дорослих. Дорослі беруть на себе місію такого керування дитячою діяльністю і передають її своїм вихованцям в міру того, як у тих складається здатність володіти собою. Людина розумна, вимоглива до себе, наділена почуттям власної гідності завжди дбає про самовдосконалення. В цьому сприяють високі ідеали нашого суспільства, участь у здійсненні суспільно важливої мети [6]. Учитель, батьки й довколишні дорослі починають застосовувати прийоми щодо виховання волі у дитини і скеровують її розвиток. Вони навчають дитину керувати власною поведінкою, організувати її вольову діяльність, як практику поведінки в суспільстві. Воля виховується тільки в процесі подолання труднощів. Прагнення деяких батьків усунути усі перешкоди з шляху своєї дитини не сприяє прояву вольових зусиль неї.

В діяльності кожної людини велику роль грає планування роботи, дотримання режиму дня. Чіткий порядок виховує організованість, наполегливість, вміння доводити почату справу до кінця. Людину сильної волі характеризує перш за все організованість. Вольова людина береже час, використовує його раціонально. Режим дня привчає бути зібраним, працювати систематично. Разом з тим він полегшує виконання роботи. При строгому режимі нервова система «звикає» до встановленого розпорядку сну, прийому їжі, розумової і фізичної роботи, відпочинку. Завдяки цьому легше протікає активна діяльність і дії людини завжди більш продуктивні. Розкиданість і неорганізованість це ознаки слабкої волі. У слабководільної людини багато часу витрачається даремно. Деякі слабководільні учні вважають режим дня дрібницею [5, 11].

Основою виховання волі молодшого школяра також є систематично організоване дорослим тренування дітьми свого вольового зусилля. Йде мова не про штучні вправи, а тренування волі в процесі виконання повсякденних обов'язків. Розвиток адекватної самооцінки та формування мотивації досягнення успіху в діяльності, виховання позитивного ставлення до своєї нової позиції школяра, розвиток пізнавального інтересу до знань, любові до розумової діяльності, пояснення дітям та розкриття поняття волі людини, її вольових якостей, організація діяльності дитини, навчання розумної поведінки, тренування в хороших вчинках, формування здатності до інтенсивної та систематичної роботи, до подолання труднощів у житті ті праці, вироблення навички завжди і в усьому бути рішучою та наполегливою людиною.

Подолання труднощів веде за собою формування впевненості у своїх силах. Тут мається на увазі не легковажна самовпевненість чи самонадійність, яка призводить нерідко до невдач. В основі такої віри в себе лежить якісність мети, принципівість, тверді знання, вміння зважити обстановку і прийняти швидке рішення, не переоцінюючи своїх сил і можливостей. У діяч людей сильної волі поряд з цілеспрямованістю обов'язково йде тверда віра у свої сили, впевненість у досягненні мети. Без віри в себе людина не може проявити рішучість, наполегливість і мужність. Впевненість прибавляє людині сили, приводить до успіху [5, 10, 12].

Виховання відповідальності, обов'язку також важлива умова виховання волі. Дуже велике значення у справі виховання волі молодших школярів має особистий приклад дорослих. Воля молодшого школяра виховується і через наслідування справ та вчинків вольових людей. Велике значення має тому позитивний приклад, який повторює дитина. Приклад вольової поведінки батьків, вчителя, спортивного наставника, героїв книжок та фільмів. Людей сильної волі характеризують міцні, стійкі прагнення, які витікають з їх життєвих установ і поглядів. Розвиток таких прагнень, оволодіння вміннями хотіти виконувати завдання є обов'язковою і найважливішою умовою виховання волі [11].

Особливу роль у формуванні волі молодшого школяра займають заняття спортом. Фізичні вправи, спорт роблять людину сильною і витривалою, рішучою, яка вміє володіти собою, наполегливу у досягненні мети, сміливу і мужню. Подолання зовнішніх і внутрішніх перешкод холоду і голоду, спраги, втоми та інше потребує хорошої фізичної загартованості. Фізично здорова людина бадьора і життєрадісна, впевнена у своїх силах. Вона може на протязі тривалого часу добиватися поставленої мети, завжди готова до праці. Загартовуючи і укріплюючи здоров'я, фізична культура і спорт допомагають виховувати волю до перемоги, вміння добиватися її [12].

Також величезну роль у вихованні волі молодших школярів відіграє колектив. Позитивно впливає на школяра працьовитий і цілеспрямований колектив. Він допомагає дитині долати труднощі, виробляти уміння правильно співвідносити особисте й громадське. Від колективу не можна відставати, і дитина починає наслідувати найуспішніших. С. Л. Рубінштейн виділив такі критерії розвитку волі в молодшому шкільному віці, як оволодіння поведінкою, підпорядкування своєї поведінки загальним правилам і дисципліні. Це може проявлятися в прийнятті поставленого завдання і в усвідомлених діях для його виконання. Організація всього навчального процесу, впорядкованість учбової діяльності, дисципліна стають важливою умовою для формування волі у школярів [7, с. 533].

Дослідження волі у молодших школярів проводилося з використанням методик:

- «Малювання по крапках».
- «Графічний диктант».

Методика «Малювання по крапках» включала 6 завдань. Зразками в завданнях № 1 і № 5 були неправильні трикутники, в завданні № 3 – ромб, в завданні – № 4 квадрат, а в

завданні № 6 – чотирипроменева зірка. Перед кожним учнем було поставлене завдання. Проведена інструкція до виконання. Дітям потрібно було самостійно з'єднати крапки так, щоб вийшов такий самий малюнок, як на зразку. На малюнку були зайві крапки, які не потрібно було з'єднувати. Зробивши перший малюнок, діти переходили до виконання наступного.

Оцінка виконання завдання. Основними показниками виконання завдання є сумарний бал (СБ). Він виводиться наступним чином: в кожному завданні перш за все встановлюється чіткість відтворення зразку. В задачах 1,5 відтворенням зразку є будь-який трикутник, в завданнях 2,3,4 – будь-який чотирикутник, в завданні 6 – будь-яка зірка. Не завершені фігури теж можуть враховуватись, як відтворенні.

Якщо дитина відтворила зразок, навіть приблизно, отримує один бал за кожний правильно відтворений елемент фігури (в завданнях № 1–5 – окрема лінія, в завданні № 6 – промінь). Крім того по 1 балу зараховується за:

- якщо правило не було порушено жодного разу;
- правильне відтворення зразку.

Результат являє собою суму балів, отриманих дитиною за виконання всіх 6 завдань. Інтерпретація результатів проводилася за підсумковими балами:

- 33–40 балів – високий рівень орієнтації на задану систему вимог, може свідомо контролювати свої дії.
- 19–32 бали – орієнтири на систему вимог розвинуті не достатньо, що обумовлено невисоким рівнем розвитку вольової сфери.
- Менше 19 балів – низький рівень регуляції дій, постійно порушують задану систему вимог.

Методика «Графічний диктант» складалася з трьох частин (графічні диктанти). За вказівкою дорослого діти малювали узор по клітинках. Перша точка з якої діти починають роботу наведена.

Перша частина: покласти олівець на задану крапку. Намалювати риску на одну клітинку праворуч. Одна клітинка доверху. Одна клітинка праворуч. Одна клітинка вниз. Одна клітинка праворуч. А тепер самостійно потрібно продовжити візерунок.

Друга частина: покласти олівець на задану крапку. Три клітинки доверху. Одна клітинка праворуч. Дві клітинки вниз. Одна клітинка праворуч. Дві клітинки доверху. Одна клітинка праворуч. Три клітинки вниз. Одна клітинка праворуч. Дві клітинки доверху. Одна клітинка праворуч. Дві клітинки вниз. Одна клітинка праворуч. Три клітинки доверху. Одна клітинка праворуч. Дві клітинки вниз. Тепер самостійно потрібно продовжити візерунок.

Третя частина: покласти олівець на задану крапку. Три клітинки праворуч. Одна клітинка доверху. Одна клітинка ліворуч. Дві клітинки доверху. Три клітинки праворуч. Дві клітинки вниз. Одна клітинка ліворуч. Три клітинки праворуч. Дві клітинки вниз. Одна клітинка ліворуч. Три клітинки праворуч. Дві клітинки вниз. Одна клітинка ліворуч. Одна клітинка вниз. Три клітинки праворуч. Одна клітинка доверху. Тепер самостійно потрібно продовжити візерунок.

Аналіз результатів: безпомилкове відтворення візерунку – 4 бали. За 1–2 помилки – 3 бали. За велику кількість помилок – 2 бали. Якщо помилок більше ніж вірних відтворень – 1 бал. Якщо вірно відтворених немає – 0 балів.

Вказаним чином оцінювалися 3 візерунки:

- 10–12 балів – високий рівень.
- 6–9 балів – середній.
- 3–5 балів – низький.

– 0–2 бали – дуже низький.

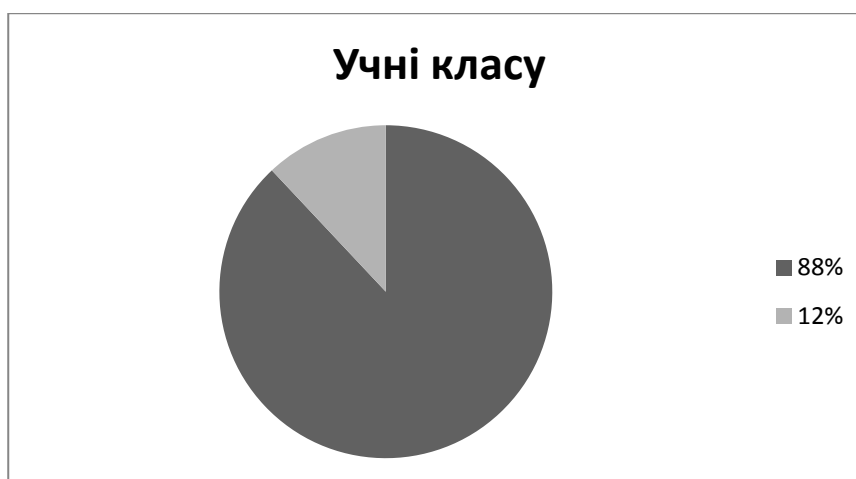
Дослідження проводилося у I семестрі навчального року в загальноосвітній школі № 11 ім. М.П. Бажана м. Умань, вул. Ломоносова, 5. У 1–Г класі, класний керівник: Слепухіна В.В. В дослідженні приймали участь 18 учнів. Вік – від 6 до 7 років.

Таблиця 1

**Результати дослідження волі у молодших школярів
за методиками «Малювання по крапках» Тест № 1,
«Графічний диктант» Тест № 2**

№ п/п	Ім'я учнів	Тест № 1 Рівень орієнтації на задану систему	Тест № 2 Рівень виконання
1.	Софія А.	Високий 39	Високий 12
2.	Давид Б.	Високий 40	Високий 12
3.	Еліана Б.	Середній 30	Високий 12
4.	Кароліна В.	Високий 40	Високий 12
5.	Тимур В.	Високий 36	Високий 12
6.	Вадим В.	Високий 36	Високий 12
7.	Ангеліна Г.	Високий 34	Високий 12
8.	Злата Д.	Високий 37	Високий 12
9.	Каріна К.	Середній 32	Високий 12
10.	Анастасія О.	Високий 40	Високий 11
11.	Єлизавета Р.	Високий 40	Високий 12
12.	Поліна П.	Середній 32	Високий 12
13.	Аліна П.	Високий 36	Високий 11
14.	Леся С.	Високий 34	Високий 12
15.	Альбіна Т.	Високий 40	Низький 4
16.	Софія Т.	Високий 40	Середній 7
17.	Каріна Ч.	Високий 40	Високий 10
18.	Ярослав Ч.	Високий 35	Високий 12

Результати тесту № 1 у процентному співвідношенні: 88 % – високий рівень, 12 % – середній рівень.

**Рис. 1. Результати дослідження волі у молодших школярів
за методикою «Малювання по крапках»**

Результати тесту № 2 у процентному співвідношенні: 90 % – високий рівень, 5 % – середній рівень, 5 % – низький рівень.

Рис. 2. Результати дослідження волі у молодших школярів за методикою «Графічний диктант»

Отже, поняття вольової регуляції ще не досконало вивчене та має недостатнє підґрунтя у теоретичних та емпіричних дослідженнях. Не достатньо вивчені питання включення вольової регуляції у соціальну взаємодію і вплив соціальних відносин на формування вольових якостей у дітей молодшого шкільного віку. Встановлено, що під впливом розвитку вольових якостей у дітей даного віку відбувається перебудова їх зовнішніх та внутрішніх способів саморегуляції.

Варто також наголосити на тому, що розвиток волі молодшого школяра це складний процес. Він залежить від різних чинників і вимагає врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей. Саме під час навчальної, ігрової, трудової діяльності формується воля молодшого школяра. Базується формування волі на певних спонуканнях та прикладах для розвитку вольових дій, вольової регуляції, вольових якостей. Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні питання про формування емоційно вольової сфери та міжособистісної взаємодії членів родини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басов М. Я. Воля как предмет функциональной психологии. Санкт-Петербург. Алтея, 2007. 544 с.
2. Виготський Л.С. Психология детства. Москва : Мысль, 1995. 514 с.
3. Ильин. Е. П. Психология воли. Санкт-Петербург. 2000. 288 с.
4. Калинин В. К. Волевая регуляция проблемы форма деятельности. *Эмоционально-волевая регуляция поведения и деятельности*: всесоюз. конф. молодых ученых, 3-5 нояб. 1983 г. : тезисы докл. Симферополь, 1983.
5. Поліщук С. А. Особливості розвитку волі у учнів молодшого шкільного віку: дис. канд. психол. наук : 19.00.07. Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2001.
6. Пуни А. Ц. Психологические основы волевой подготовки в спорте: учебное пособие. Ленинград. ГДОИФК им. П.Ф. Лесгафта. URL: <https://kph.ffs.npu.edu.ua!/e-book/tpft/data/WOLG%20%23%202/bookchap/978531800591.html> (дата звернення: 13.04.2021).
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 720 с.
8. Селиванов В. И. Воля и ее воспитание. Москва : Знание. URL: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/card.php?301> (дата звернення: 18.04.2021).

9. Сеченов И. М. Избрание произведения. Москва. Учпедгиз, 1958. 413 с. URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=7310> (дата звернення: 23.04.2021).
10. Скрипченко О. В, Долинська Л. В. та інші. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
11. Чумаков М. В. Эмоционально-волевая регуляция деятельности (структура, типы, особенности функционирования в социальном взаимодействии): монография. Москва. Курган: Изд-во Курганского гос. ун-та, 2007. 214 с.
12. Шульга Т. И. Возрастные особенности волевых качеств школьников и их формирование в процессе физического воспитания: дис. канд. психол. наук: 19.00.07./ Москва, 1986. 222 с.
13. Яворський С. Філософські твори. Київ : Наукова думка, 1992. 630 с.
14. Ярошевский М. Г. История психологии. Москва : Мысль, 1976. 416 с. URL: <http://psylib.org.ua/books/yaros01/> (дата звернення: 13.05.2021).

REFERENCES

1. Basov, M.Y. (2007). Volya kak predmet funktsional'noy psikhologii. SPb., Alteya [in Russian].
2. Vygotskiy, L.S. (1995). Psikhologiya detstva. M., Mysl [in Russian].
3. Ilyin, E.P. (2000). Psikhologiya voli. SPb. [in Russian].
4. Kalinin, V.K. (1983). Volevaya reguljacija problemy forma dejatel'nosti. *Emotsional'no vjlevaya reguljatsiya pjvedeniya i deyatel'nosti*: proceedings of the Scientific and Practical Conference [in Russian].
5. Polishchuk, S.A. (2001). Osoblivosti rozvutky voli u uchniv molodshogo shkilnogo viky. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Pyni, A.C. (1977). Psikhologicheskie osnovy volevoy podgotovki v sporte. M. URL: <https://kph.ffs.npu.edu.ua/e-ook/tpft/data/WOLG%20%23%202/bookchap/978531800591.html> [in Russian].
7. Rubinshtein, S.L. (2000). Osnovy obshchey psikhologii. SPb., Piter [in Russian].
8. Selivanov, V.I. (1976). Volya i yeye vospitanye. M., Znanye. URL: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/card.php?301> [in Russian].
9. Sechenov, M.I. (1958). Izbranye proizvedeniya. M. URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=7310> [in Russian].
10. Skrypchenko, O.V., Dolynska L.V. (2001). Vikova ta pedahohichna psyholohiya. K., Prosvita [in Ukrainian].
11. Chumakov, M.V. (2007). Emotsionalno-volevaya reguljatsia deyatel'nosti. Kurgan State University [in Russian].
12. Shulga, T.E. (1982). Vozrastnye ocobenosti volevykh kachestv shkolnikov i ikh formirovaniye v protsesse fizicheskogo vospitaniya. *Candidate's thesis* [in Russian].
13. Yavorskiy, S. (1992). Filosofski tvory. K., Naukova dumka [in Ukrainian].
14. Yaroshevsky, M.G. (1976). Istoriya psyholohii. M., Mysl. URL: <http://psylib.org.ua/books/yaros01/> [in Russian].

Бібліографічний опис для цитування:

Діхтяренко С. Ю., Столярова О. М. Розвиток та виховання волі у молодших школярів. *Психологічний журнал*. Умань : ВПЦ «Візаві», 2021. Вип. 7. С. 28–36.